

Η Ιστορία ως επιστήμη και
ως πρακτική
Μέρος Β'

Βασικές αρχές

1. Διερεύνηση και λύση ανοικτών προβλημάτων με τη χρήση ιστορικών πηγών
2. Ελεύθερη συζήτηση ανάμεσα στα παιδιά χωρίς τη συνεχή επέμβαση του εκπαιδευτικού
3. Θεατρική απόδοση ρόλων
4. Διερευνητική εργασία σε αρχαιολογικούς και ιστορικούς χώρους

Παραδείγματα

Ανακαλύπτοντας τη διαδικασία της ιστορικής έρευνας

- Οι δραστηριότητες αυτές στόχο έχουν να βοηθήσουν τους μαθητές να καταλάβουν τη διαδικασία της ιστορικής έρευνας, και συγκεκριμένα να κατανοήσουν το:
  - πώς οι ιστορικοί και οι αρχαιολόγοι χρησιμοποιούν συγκεκριμένες ενδείξεις για να αναδημιουργήσουν το παρελθόν.
  - πώς βρίσκουν τεκμήρια από τις ενδείξεις για να υποστηριχθούν τα συμπεράσματά τους.
  - γιατί είναι δυνατό να μελετούμε τις ίδιες ενδείξεις και να καταλήγουμε σε διαφορετικά συμπεράσματα για το παρελθόν.

Παράδειγμα 1

«Ανασκάπτοντας» τον κάλαθο
σκουπιδιών μας

«Αναστιάπτοντας» τον κάλαθο σκουπιδιών μας

Τα παιδιά:

- Να κατανοήσουν ότι υπάρχουν διαφόρων ειδών ιστορικά τεκμήρια, τα οποία μπορούν να μας δώσουν διάφορες αλλά και διαφορετικές πληροφορίες για τους ανθρώπους που τα χρησιμοποίησαν.
- Να εντοπίζουν ενδείξεις, να συγκρίνουν και να συνδυάζουν τεκμήρια για να εξάγουν τα δικά τους συμπεράσματα.

Ας εργαστούμε όπως οι αρχαιολόγοι

Παρατηρούμε, κατηγοριοποιούμε, εξετάζουμε

Αντικείμενο	Υλικό	Λειτουργία	Άλλες πληροφορίες	Συμπέρασμα
Άδειο τενεκεδάκι φαγητού για σκύλο	Μέταλλο	Περιέχει φαγητό σκύλου	Γαβ- Γαβ , ακριβή «μάρκα»	Πολύ πιθανόν: η οικογένεια έχει σκύλο
Χρησιμο- ποιημένο δοχείο για κοκκινάδι	Πλαστικό και μέταλλο	Περιέχει είδος καλλωπισμού	Κόκκινο χρώμα, Όμορφη, ακριβή «μάρκα»	Πιθανόν: υπάρχει γυναίκα στην οικογένεια

Ελέγχουμε τα αποτελέσματά μας μαζί με το άτομο στο οποίο ανήκει ο κάλαθος.

Παράδειγμα 2

Απολεσθέντα αντικείμενα

Απολεσθέντα αντικείμενα

- **Μια τσάντα ξεχάστηκε μέσα σε ένα λεωφορείο. Περιείχε τα πράγματα που απεικονίζονται στην επόμενη διαφάνεια.**
  1. Σε ποιο/α να ανήκει η τσάντα;
  2. Πόσο χρονών είναι *ή* πόσο χρονών δεν είναι το πρόσωπο στο οποίο ανήκει η τσάντα;
  3. ...

Απολεσθέντα αντικείμενα

ΓΑΛΑ

Παράδειγμα 3

Μέρος του «όλου»

<http://www.thinkinghistory.co.uk/ActivityBase/BitsandPiecesReconstruct.html>

Ομάδα Α'

*Ερώτημα για
κάθε ομάδα:*

Πώς άραγε να
μοιάζει
ολόκληρο το
αντικείμενο;

Τεκμηριώνουμε.

Ομάδα Β'

Ομάδα Γ'

Ομάδα Δ'

Παράδειγμα 4

Μοντέλο μελέτης εικόνας
(Bartlett στον Αντωνιάδη, 1987)

Από το σχολικό εγχειρίδιο της Ε΄ τάξης

Μοντέλο μελέτης εικόνας

(Λέανδρος Αντωνιάδης, 1987)

Στάδι ο	Επίπεδο Ανταπόκρισης	Παραδει γ.
1.	Ονομασία αντικειμένων από την εικόνα	
2.	Κατανόηση της σημασίας της εικόνας (γενική σύλληψη του θέματος)	
3.	Παρατήρηση σημαντικών λεπτομερειών	
4.	Σύνδεση της εικόνας με τις εμπειρίες των μαθητών και των μαθητριών	
5.	Εξαγωγή προκαταρκτικών συμπερασμάτων και βάσιμων υποθέσεων	
6.	Επέκταση του περιεχομένου με την προβολή στοιχείων από τη δημιουργική φαντασία των μαθητών και μαθητριών	
7.	Ανάληψη περισσότερων διερευνητικών δραστηριοτήτων με αφορμή την εικόνα (π.χ. διασταύρωση με γραπτές πηγές)	

Τεκμήρια

Παράδειγμα 5

Ο Μυστηριώδης Δίσκος της Φαιστού

Λούκας Περικλέους

Ψηφιακός δίσκος, Έκδοση ΥΠΠ

http://www.e-epimorfosi.ac.cy/index.php?cat=167&a=1&main_cat=54#dim2

Στόχοι:

Οι μαθητές

- να μελετήσουν το δίσκο της Φαιστού και το φαινόμενο των αρχαίων συστημάτων γραφής (στόχος περιεχομένου).
- να αντιληφθούν ότι στην Ιστορία, για πολλά θέματα, δεν έχουμε απαντήσεις και τα συμπεράσματά μας βασίζονται σε υποθέσεις στη βάση τεκμηρίων (στόχος έννοιας δευτέρου επιπέδου - τεκμήρια).
- να ασκηθούν στην παρατήρηση ιστορικών αντικειμένων και να επιχειρήσουν να εξαγάγουν τα δικά τους συμπεράσματα (δεξιότητες/ικανότητες: μελέτη αντικειμένων/ χρήση πηγών).

Α. Ερευνούμε και εντοπίζουμε

- Παρατηρούμε το αρχαίο αντικείμενο της εικόνας.
- Συζητούμε στην ομάδα μας (και ύστερα με όλο το τμήμα):
  1. Τι σχήμα έχει το αντικείμενο;
  2. Από τι φαίνεται να είναι φτιαγμένο;
  3. Πόσο παλιό είναι;
  4. Ποια σύμβολα διακρίνεις στη χάραξή του;
  5. Πώς άραγε να έγιναν αυτά τα σύμβολα;
  6. Σε τι άραγε να χρησίμευε αυτό το αντικείμενο;

B. Με βάση την πηγή που ακολουθεί συμπληρώνουμε τον πίνακα:

Τόπος εύρεσης δίσκου	
Ημερομηνία εύρεσης	
Τόπος φύλαξης (μουσείο)	
Ηλικία	
Σχήμα	
Μέγεθος	
Υλικό κατασκευής	
Διακόσμηση	

Γενικά

Ο Δίσκος της Φαιστού είναι ένα αρχαιολογικό εύρημα από τη Φαιστό της Κρήτης. Χρονολογείται γύρω στον 17ο αιώνα π.Χ.

Αποτελεί ένα από τα γνωστότερα μυστήρια της αρχαιολογίας, αφού ο σκοπός της κατασκευής του και το νόημα των όσων αναγράφονται σε αυτόν παραμένουν άγνωστα. Ο δίσκος ανακαλύφθηκε στις 3 Ιουνίου 1908 από τον Ιταλό αρχαιολόγο Λουίτζι Περνιέ. Σήμερα φυλάσσεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου στην Κρήτη.

Ανακάλυψη

Ο δίσκος της Φαιστού ανακαλύφθηκε στο υπόγειο του του Μινωικού παλατιού της Φαιστού . Στις 3 Ιουλίου 1908, ο αρχαιολόγος Luigi Pernier έφερε στο φως άθικτο τον «δίσκο».

Περιγραφή

- Ο δίσκος είναι φτιαγμένος από πηλό.
- Η μέση διάμετρός του είναι 16 εκατοστά και το μέσο πάχος του 2.1 εκατοστά.
- Στις δύο όψεις του βρίσκονται 45 διαφορετικά σύμβολα, πολλά από τα οποία αναπαριστούν εύκολα αναγνωρίσιμα αντικείμενα, όπως ανθρώπινες μορφές, ψάρια, πουλιά, έντομα, φυτά κ.ά.
- Συνολικά υπάρχουν 241 σύμβολα, 122 στην 1η πλευρά και 119 στη 2η, τοποθετημένα σπειροειδώς.
- Τα σύμβολα είναι χωρισμένα σε ομάδες με τη χρήση μικρών γραμμών που κατευθύνονται προς το κέντρο του δίσκου.

Πηγή: http://el.wikipedia.org/wiki/Δίσκος_της_Φαιστού

Γ. Επιλέγουμε, σχεδιάζουμε, εξηγούμε

1. Επιλέγουμε και σχεδιάζουμε συγκεκριμένα σύμβολα από το δίσκο στον πιο κάτω πίνακα.
2. Γράφουμε δίπλα από το κάθε σύμβολο την πιθανή του σημασία.
3. Μπορούμε να δώσουμε περισσότερες από μια πιθανές εξηγήσεις για κάθε σύμβολο.

Σύμβολο	Σημασία

Δ. Παρατηρούμε, συγκρίνουμε, εντοπίζουμε

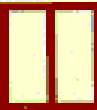

- Παρατηρούμε τα συστήματα γραφής που ακολουθούν.
- Συγκρίνουμε.
- Εντοπίζουμε διαφορές και ομοιότητες ανάμεσα στο δίσκο της Φαιστού και το σημερινό ελληνικό αλφάβητο.

Γραμμική Α

Σύστημα γραφής
που

χρησιμοποιήθηκε
στην Μινωική
Κρήτη από το
1850 π.Χ. μέχρι το
1450 π.χ. περίπου

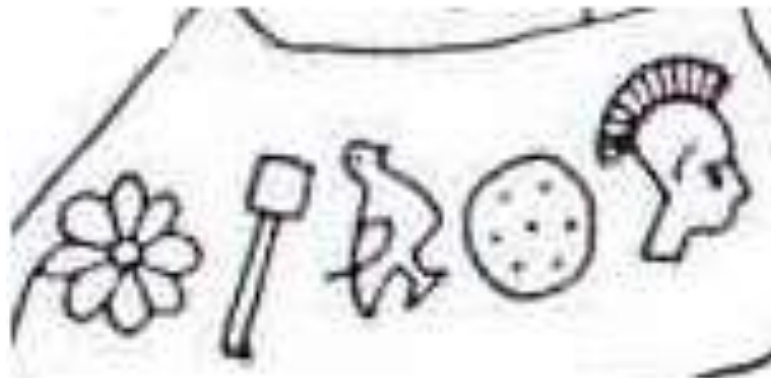
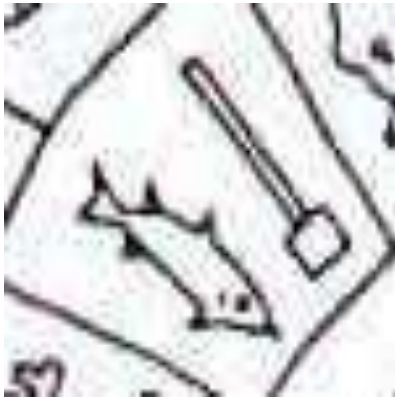
	A	E	I	O	U	A2	O2	U2
D								
J								
K								
M								
N								
P								
Q								
R								
S								
T								
W								
Z								

A EAGLE (1)	A ARM (2)	B FOOT (3)	C/K BASKET (4)	D HAND (5)
E/I/Y TWO STROKES (6)	F/V VIPER (7)	G JAR (8)	H HOUSE (9)	H FLAX (10)
I/Y/E REED (11)	J COBRA (12)	L LION (13)	M OWL (14)	M BAR (15)
N WATER (16)	N CROWN (17)	O/U/W LASSO (18)	P DOOR (19)	Q SLOPE (20)
R MOUTH (21)	S/Z CLOTH (22)	SH/CH POOL (23)	T LOAF (24)	TH ROPE (25)
U/W/O CHICK (26)	X BASKET/CLOTH (27)	Y/E/I DOUBLE REED (28)	Z/S BOLT (29)	

Αιγυπτιακά Ιερογλυφικά

Σύστημα γραφής
που
χρησιμοποιήθηκε
στην αρχαία
Αίγυπτο από το
3000 π.Χ. μέχρι το
300 μ.Χ. περίπου.

Ε. Προσπαθούμε να μεταφράσουμε τις πιο κάτω «προτάσεις» από το δίσκο της Φαιστού...

ΣΤ. Μελετούμε και συζητούμε

- Τι άραγε να λέει το κείμενο στο δίσκο της Φαιστού;
  - Έχουμε στο μυαλό τις δικές μας ερμηνείες
  - Μαζεύουμε πληροφορίες από την πηγή:

Πηγή: Προσπάθειες αποκρυπτογράφησης

- Ο δίσκος έχει κεντρίσει τη φαντασία πολλών αρχαιολόγων, επαγγελματιών και μη, και έχουν γίνει αρκετές προσπάθειες αποκρυπτογράφησης του.
  - Έχουν προταθεί πάρα πολλές ερμηνείες του κειμένου του, όπως ότι πρόκειται για προσευχή, για τη διήγηση μίας ιστορίας, για ένα γεωμετρικό θεώρημα, για ημερολόγιο κ.ά.

Παράδειγμα 6

Το μυστήριο του άντρα του Tollund

http://www.schoolhistory.co.uk/year7links/history/tollund_man_updated.pdf

Μετάφραση: Λούκας Περικλέους

Στόχοι

Οι μαθητές

- να δουλέψουν με διάφορα είδη πρωτογενών και δευτερογενών πηγών (χρήση πηγών).
- να κατανοήσουν ότι το παρελθόν δεν υπάρχει κάπου για να το ανακαλύψουμε - για να μάθουμε για το παρελθόν πρέπει να μελετήσουμε τα τεκμήρια που άφησαν οι άνθρωποι που το έζησαν (έννοιες δευτέρου επιπέδου- τεκμήρια)
- να αντιληφθούν ότι τα τεκμήρια μπορεί σε πολλές περιπτώσεις να μας λένε διαφορετικά πράγματα και έτσι θα πρέπει να αποφασίσουμε για το τι έγινε συνδυάζοντας διάφορα τεκμήρια (έννοιες δευτέρου επιπέδου- τεκμήρια)

Αποστολή:

Σήμερα καλούμαστε να ερευνήσουμε ένα φόνο που έγινε στη Δανία.

Θα χρησιμοποιήσουμε πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές και θα προσπαθήσουμε να ανακαλύψουμε πώς πέθανε αυτός ο άντρας.

Α. Απαντούμε εν συντομία

- Ποιος βρήκε το πτώμα;
- Πώς το βρήκαν;
- Πού βρέθηκε;
- Τι έκαναν όταν το βρήκαν;

Πηγή Α (εικόνα)

Πηγή Α (κείμενο)

Αυτό το σώμα βρέθηκε στο Τολλούντ στη Δανία τον Μάιο του 1950. Το βρήκαν δύο άντρες οι οποίοι έσκαβαν ένα λάκκο. Κάλεσαν την αστυνομία γιατί νόμισαν ότι το πτώμα άνηκε σε κάποιον που δολοφονήθηκε πρόσφατα. Το σώμα ανήκε σε έναν άνδρα ο οποίος ήταν ξαπλωμένος στο δεξί του πλευρό, σαν να κοιμόταν. Δεν φορούσε ρούχα, εκτός από ένα μυτερό σκούφο και μια ζώνη. Τα μαλλιά του ήταν κοντά. Στο λαιμό είχε μια θηλιά από σχοινί και ένα μεταλλικό περιλαίμιο που έσφιγγαν τον λαιμό.

B. Απαντούμε με λεπτομέρεια

4. Εξετάζουμε την πηγή B (επιστημονική αναφορά) και εξηγούμε γιατί δείχνει ότι ο άντρας δεν πέθανε λόγω γήρατος ή από κάποια αρρώστια.

Πηγή B

Επιστημονική Αναφορά

Ηλικία: Η καρδιά και τα όργανα ήταν υγιή. Οι φρονιμίτες είχαν μεγαλώσει (αυτά τα δόντια παρουσιάζονται στους ανθρώπους γύρω στα 20 χρόνια)

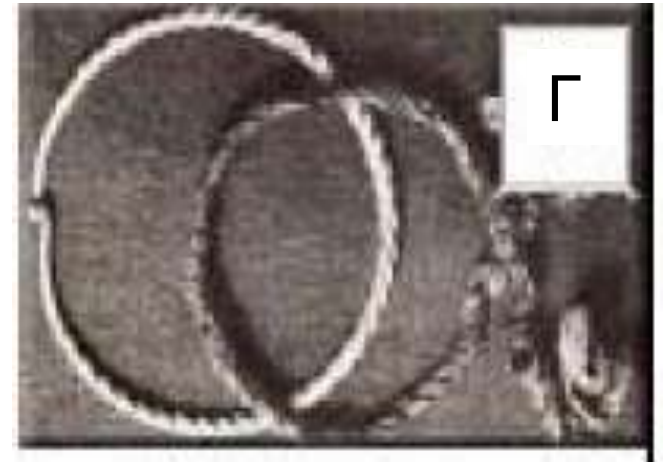
Στομάχι: Ο άνδρας είχε φάει σούπα τουλάχιστον 12 ώρες πριν πεθάνει. Η σούπα ήταν φτιαγμένη από σπόρους που μπορούν να βρεθούν μόνο την άνοιξη. **Βλάστηση:** Όταν έγινε η ανασκαφή, κάποια φυτά είχαν παγιδευτεί κάτω από το πτώμα. Είχαν ηλικία περίπου 2000 ετών.

Γ. Απαντούμε με λεπτομέρεια

5. Εξετάζουμε την πηγή Γ. Τι άραγε σκότωσε τον άντρα;
6. Πόσο καιρό ήταν θαμμένο το σώμα και από ποιο τεκμήριο το συμπεραίνουμε;

Πηγή Γ (εικόνα και κείμενο)

Αυτά τα αντικείμενα δεν βρέθηκαν πάνω στον άντρα του Τολμούντ, αλλά μοιάζουν πολύ με αυτά που είχε γύρω από το λαιμό του. Είναι μια θηλιά και ένα περιλαίμιο. Οι άνθρωποι της εποχής του σιδήρου έθαβαν τους νεκρούς με τα περιλαίμιά τους ως προσφορά στη θεά της Άνοιξης.

Δ. Προχωρούμε ακόμη «πιο βαθιά»...

7. Γερμανικές φυλές ζούσαν κάποτε στη Δανία. Το πτώμα ανήκει σε Γερμανό. Η πηγή Δ μας λέει γιατί μπορεί να σκοτώθηκε. Συμπληρώνουμε την ακόλουθη πρόταση:

- Η πηγή Δ δείχνει ότι ο άνδρας μπορεί να σκοτώθηκε γιατί ...

Πηγή Δ

Οι γερμανικές φυλές κρέμαζαν τους προδότες από δέντρα και έπνιγαν τους δειλούς σε έλη κάτω από σωρούς κλαδιών.

Ε. Προχωρούμε ακόμη «πιο βαθιά»...

8. Τώρα εξετάζουμε τις πηγές Ε και Στ. Μήπως δείχνουν ένα διαφορετικό λόγο για τον οποίο ο άνδρας αυτός μπορεί να σκοτώθηκε; Συμπληρώνουμε την πρόταση:

- Οι πηγές Ε και Στ δείχνουν ότι ο άνδρας μπορεί να σκοτώθηκε γιατί ...

Πηγή Στ

Οι γερμανικές φυλές λάτρευαν τη θεά της Άνοιξης. Κάθε άνοιξη ένα άρμα μετέφερε το άγαλμα της θεάς σε μια πομπή. Κατόπιν, το άρμα και το άγαλμα πλένονταν από σκλάβους και μετά οι σκλάβοι θυσιάζονταν.

Πηγή Στ

ΣΤ. Τελικό στάδιο

- Τώρα γράφουμε μια αναφορά για το τι νομίζουμε ότι συνέβηκε στον άνδρα του Τολλούντ.
- Θυμόμαστε να χρησιμοποιήσουμε τα τεκμήρια από τις πηγές που μελετήσαμε για να στηρίξουμε την άποψή μας.

Οι πιο κάτω φράσεις μπορεί να μας βοηθήσουν:

«Νομίζω ότι ... επειδή η πηγή .... λέει ...»

«Αν και δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι, η πηγή .... με κάνει να πιστεύω ότι ...»

Περισσότερες πληροφορίες και υλικό για το μυστήριο αυτό:

<http://www.tollundman.dk/>

Κλειδιά επιτυχίας:

☺ Διάλογος - Συζήτηση των επιλογών των παιδιών.

☺ Άνεση χώρου και χρόνου για ενδεχόμενες αναθεωρήσεις στις επιλογές.

Αιτία και αποτέλεσμα

Παράδειγμα 7

Τι ήταν αυτό που προκάλεσε τη Στάση του Νίκα; Λούκας Περικλέους

Στόχοι:

Οι μαθητές:

να κατανοήσουν ότι η σχέση ανάμεσα σε ένα γεγονός και τα αίτιά του δεν είναι μια απλή γραμμική σχέση, αλλά ένα δίκτυο σχέσεων με διάφορες συνδέσεις, οι οποίες δεν έχουν σταθερή οργάνωση, αλλά αποτελούν θέμα ιστορικής ερμηνείας (έννοια δευτέρου επιπέδου – αίτια και αποτέλεσμα).

- να μελετήσουν τα αίτια της Στάσης του Νίκα (γνώση περιεχομένου).
- να ασκηθούν στη διατύπωση επιχειρημάτων με βάση το ιστορικό πλαίσιο (δεξιότητες).

Σημείωση:

Σε όλες τις δραστηριότητες γίνεται συζήτηση τόσο στις ομάδες όσο και στην ολομέλεια της τάξης για τις επιλογές των μαθητών.

Οι μαθητές είναι ελεύθεροι μέσα από τη συζήτηση να αναθεωρούν τις επιλογές τους.

(Η ιδέα-πρόταση, για τη διαδικασία και τις δραστηριότητες που ακολουθούν για το παράδειγμα αυτό, είναι από το βιωματικό εργαστήριο στη Λευκωσία, Κύπρο της Christine Counsell, Πανεπιστήμιο του Cambridge, 2005)

Α. Μελετούμε, καταγράφουμε, συγκρίνουμε, ανακοινώνουμε

- Τι μαθαίνουμε από τις πηγές για τους λόγους που προκάλεσαν τη Στάση του Νίκα;
- Καταγράφουμε κάθε λόγο σε ξεχωριστή καρτέλα.
- Συγκρίνουμε, ανακοινώνουμε και συζητούμε τα αποτελέσματα της διερεύνησής μας.

B. Καταγράφουμε τους λόγους, π.χ.

1. Οι αυθαιρεσίες μερικών αξιωματούχων του κράτους
2. Οι βαριές φορολογίες.
3. Η προσπάθεια του Ιουστινιανού να περιορίσει την ισχύ των δήμων.
4. Ο ψαλιδισμός των δικαιωμάτων των ευγενών.
5. Η οικονομική εξαθλίωση του κράτους.
6. Η δυσφορία που προκάλεσαν οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις.
7. Η άρνηση του Ιουστινιανού να αθώσει τους κρατούμενους για τα επεισόδια στον ιππόδρομο.
8. Η δυσαρέσκεια των συγκλητικών για τη φορολογία
9. Η σύλληψη και ο απαγχονισμός ορισμένων δημοτών.

Γ. Ταξινομούμε τους λόγους
σε αίτια και αφορμές

ΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΝΙΚΑ

Πιθανή
ταξινόμηση/εκδοχή

Αίτια

Οι συγκλητικοί
ήταν
δυσανεστημενοι
από τους νέους
φόρους

Ο ψαλιδισμός
των
δικαιωμάτων
των ευγενών

Οι αυθαιρεσίες
ορισμένων
αξιωματούχων

Η δυσφορία που
είχαν προκαλέσει
οι οικονομικές
μεταρρυθμίσεις

Ο
Ιουστινιανός
θέλησε να
περιορίσει
τους δήμους

Η βαριά
φορολογία

Η
οικονομική
εξαθλίωση
του κράτους

Αφορμές

Η σύλληψη
και ο
απαγχονισμός
ορισμένων
δημοτών

Η άρνηση του
Ιουστινιανού
να αθώσει
τους δύο
κρατούμενους

Δ. Κατηγοριοποιούμε τους λόγους ανάλογα με τις ομάδες πολιτών (λαός, δήμοι, ευγενείς)

ΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΝΙΚΑ

Πιθανή
ταξινόμηση/εκδοχή

Λαός

Η βαριά
φορολογία

Η
οικονομική
εξαθλίωση
του κράτους

Οι αυθαιρεσίες
ορισμένων
αξιωματούχων

Η δυσφορία που
είχαν προκαλέσει
οι οικονομικές
μεταρρυθμίσεις

Δήμοι

Ο
Ιουστινιανός
θέλησε να
περιορίσει
τους δήμους

Η σύλληψη
και ο
απαγχονισμός
ορισμένων
δημοτών

Η άρνηση του
Ιουστινιανού
να αθωώσει
τους δύο
κρατούμενους

Ευγενείς

Οι συγκλητικοί
ήταν
δυσανεστημένοι
από τους νέους
φόρους

Ο ψαλιδισμός
των
δικαιωμάτων
των ευγενών

Ε. Ταξινομούμε τους λόγους με
κριτήριο τη σημαντικότητά τους

ΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΝΙΚΑ

Πιθανή
ταξινόμηση/εκδοχή

Η δυσφορία που είχαν προκαλέσει
οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις

Ο ψαλιδισμός των δικαιωμάτων
των ευγενών

Η βαριά φορολογία

Οι συγκλητικοί ήταν δυσαρεστημένοι
από τους νέους φόρους

Οι αυθαιρεσίες ορισμένων
αξιωματούχων

Η οικονομική εξαθλίωση του κράτους

Ο Ιουστινιανός θέλησε να περιορίσει τους
δήμους

Η άρνηση του Ιουστινιανού να αθωώσει τους
δύο κρατούμενους

Η σύλληψη και ο απαγχονισμός
ορισμένων δημοτών

Ε. Τοποθετούμε τους λόγους με
κριτήριο τη χρονική εγγύτητά
τους στο γεγονός της Στάσης

Ο ψαλιδισμός
των
δικαιωμάτων
των ευγενών

Η δυσφορία που
είχαν προκαλέσει
οι οικονομικές
μεταρρυθμίσεις

Οι αυθαιρεσίες
ορισμένων
αξιωματούχων

Η βαριά
φορολογία

Ο
Ιουστινιανός
θέλησε να
περιορίσει
τους δήμους

**ΣΤΑΣΗ
ΤΟΥ
ΝΙΚΑ**

Η άρνηση του
Ιουστινιανού
να αθώσει
τους δύο
κρατούμενους

Πιθανή
ταξινόμηση/εκδοχή

Η σύλληψη
και ο
απαγχονισμός
ορισμένων
δημοτών

Η
οικονομική
εξαθλίωση
του κράτους

Οι συγκλητικοί
ήταν
δυσανεστημένοι
από τους νέους
φόρους

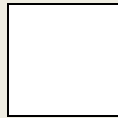
Στ. Ταξινομούμε τους λόγους
βάσει κριτηρίων, τα οποία
συναποφασίζουμε

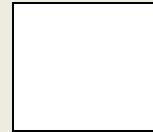
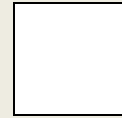
Τίτλος

Τίτλος

Τίτλος

Κλειδιά επιτυχίας:

☺ Διάλογος - Συζήτηση των επιλογών των παιδιών.

☺ Άνεση χώρου και χρόνου για ενδεχόμενες αναθεωρήσεις στις επιλογές.

Αλλαγή και συνέχεια

Παράδειγμα 8

«Η χρήση πηγών από ταξιδιώτες που επισκέφθηκαν την Κύπρο κατά τη διδασκαλία της κοινωνικής και πολιτιστικής Ιστορίας: ταξιδιώτες για τα κυπριακά παζάρι το 19ο αιώνα»

Συμβούλιο της Ευρώπης (2008). *Η χρήση πηγών για τη διδασκαλία και την εκμάθηση της Ιστορίας: Οι δραστηριότητες του Συμβουλίου της Ευρώπης στην Κύπρο*. Στρασβούργο: Συμβούλιο της Ευρώπης.

Στόχοι:

Οι μαθητές, μέσα από τέτοιες δραστηριότητες, αναμένεται να κατανοήσουν ότι :

- οι αλλαγές μπορεί να είναι εκούσιες ή ακούσιες και ότι ακολουθούν ποικίλες πορείες και ρυθμούς.
- η Ιστορία ασχολείται με μεγάλης κλίμακας αλλαγές, και ότι σε πολλές περιπτώσεις οι αλλαγές έχουν να κάνουν με καταστάσεις και θέματα και όχι με απλά γεγονότα.
- η Ιστορία ενδιαφέρεται επίσης για καταστάσεις και θέματα που δεν αλλάζουν.

Α. Ανακρίνουμε την εικόνα

Κοιτάζουμε τη φωτογραφία του παζαριού

- Τι μπορούμε να δούμε στην εικόνα;
- Τι μπορούμε να «ακούσουμε»;
- Τι μπορούμε να «μυρίσουμε»;
- Τι θα ρωτούσαμε τα άτομα στο παζάρι;
- Πώς θα νιώθαμε αν χανόμαστε στο παζάρι;
Τι θα κάνατε εσείς; Σε ποιον θα μιλούσατε;

**Φωτογραφία:
Αρχείο
Λεβέντειου
Δημοτικού
Μουσείου**

A

B. Συγκρίνουμε πηγές

- Τώρα θα δούμε δύο εικόνες του παζαριού στη Λευκωσία.
- Συγκρίνουμε τις εικόνες A και B
  - Ποια πράγματα στις εικόνες είναι τα ίδια;
  - Ποια πράγματα είναι διαφορετικά;
  - Ποια νομίζετε είναι η παλαιότερη φωτογραφία;
  - Μπορείτε να εξηγήσετε γιατί το νομίζετε αυτό;

Φωτογραφία: Αρχείο Λεβέντειου Δημοτικού Μουσείου

Γ. Απόμα μια πηγή ... γραπτή

- Πόσα διαφορετικά παζάρια υπήρχαν;
- Τι πουλούσαν τα παζάρια αυτά;
- Ποια «καταστήματα» άραγε είχαν την περισσότερη δουλειά; Γιατί;
- Πόσα από αυτά τα πράγματα δεν μπορούμε σήμερα να βρούμε σε μια υπαίθρια αγορά (παζάρι);
  - Γιατί συμβαίνει αυτό;

ΠΗΓΗ: Κατάλογος των 23 παζαριών

“Υπάρχουν σύνολο 23 παζάρια με: Κατασκευαστές, Ράφτες, Κάποτ^[1], χαλιά, δέρματα^[2], Ευρωπαϊούς παπουτσήδες, Παππουτσήδες, Τούρκικα παπούτσια, Μαλλιά για πλέξιμο^[3], Κατασκευαστές καμπινέδων, Άμαξες, Χάλκινα είδη, Ασημικά, Σιδερικά, Πήλινα , Είδη ραπτικής^[4], Ταβέρνες, Λαχανικά και κρεατικά, Ψαρικά, Χαλβάδες (γλυκά), Γυναίκες, Βαμβακερά, Αλεύρι, Σιτάρι και κριθάρι, Μουλάρια”

(όπως καταγράφηκαν από τον Αρχιδούκα Λουίς Σαλβαδόρ της Αυστρίας στη σελίδα 52 του βιβλίου του που περιγράφει την επίσκεψη του στην Κύπρο το 1873 “Λευκωσία, η πρωτεύουσα της Κύπρου”, που εκδόθηκε το 1881 από τον C. Kegan Paul and Co, και επανεκδόθηκε το 1983 από την Trigraph).

^[1] Κάποτ: είδος βαμβακερού υφάσματος χωρίς σχέδια

^[2] Δέρμα: δέρμα ζώου.

^[3] Νήμα: ίνες (ειδικά μάλλινες) το οποίο έχει τύχει επεξεργασίας και χρησιμοποιείται για πλέξιμο.

^[4] Είδη ραπτικής: μικρά είδη για ράψιμο όπως καρφίτσες, κουμπιά, φερμουάρ.

Δ. Ζωντανεύουμε εικόνες

- 1. Επιλέγουμε και μελετούμε μια από τις εικόνες.**
2. Συνεργαζόμαστε και τοποθετούμε τα σώματά μας στη θέση ατόμων της εικόνας.
  - Με τη βοήθεια της γραπτής πηγής και των άλλων πληροφοριών που συλλέξαμε, ζωντανεύουμε μια σκηνή.
  - Υπόλοιπη τάξη: αναγνωρίζουμε τα άτομα στην εικόνα και συζητούμε τη σχέση τους.

Παράδειγμα 9

Εικόνες από την Κύπρο του 19ου αιώνα

Υλικό από τον Ψηφιακό δίσκο, Έκδοση ΥΠΠ

Παρατηρούμε τον πίνακα στη διεύθυνση:

<http://www.cypruscollector.net/ency13.html>

- Τι άραγε απεικονίζει;
- Από ποια εποχή να είναι άραγε;
- Βρισκόμαστε μέσα στον πίνακα:
- Ας παίξουμε «κρυφτό» με τη φωτογραφία:
  - Φανταζόμαστε ότι κρυβόμαστε μέσα στην εικόνα.
  - Μαντεύουμε πού βρίσκεται το κάθε παιδί με ερωτήσεις.
- Ποια στοιχεία του πίνακα θα ήταν αλλιώςτικά αν ο πίνακας ήταν μια φωτογραφία που κάποιος/α τράβηξε σήμερα;

Τότε (19 ^{ος} αιώνας)	Σήμερα

Αλλαγή και συνέχεια σε σχέση με..

- Το αρχιτεκτονικό και καλλιτεχνικό στυλ
- Την εκπαίδευση
- Τη συνεργασία και σύγκρουση μεταξύ των κοινωνικών/εθνικών ομάδων
- Το ρόλο των δύο φύλων
- ...

Παράδειγμα 10

Η παρακμή του Βυζαντίου

Κλειώ Φλουρέντζου
Δημοτικό σχολείο Λυθροδόνα

Στόχοι:

- Να γνωρίσουν γεγονότα και μεγάλες αλλαγές και να αντιληφθούν πώς αυτές συνδέονται μεταξύ τους σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.
- Να ... *(συμπληρώνουμε ανάλογα με τις έννοιες δευτέρου επιπέδου/επιστημολογικές έννοιες, τις δεξιότητες-ικανότητες και στάσεις στις οποίες στοχεύει το μάθημα/ενότητα)*

Διαδικασία:

- Χωρίζονται σε μικρές κοινωνικές / στρατιωτικές ομάδες.
- Κάθονται είτε πάνω στα θρανία, είτε χάμω, ανάλογα με την ισχύ που είχε η ομάδα τους τη δεδομένη χρονική στιγμή, με βάση τις εκάστοτε κοινωνικοπολιτικές συνθήκες.
- Η εκπαιδευτικός δίνει, σταδιακά πληροφορίες (πηγή: σχολικό εγχειρίδιο).
- Κατά την ανάγνωση, οι μαθητές, ανάλογα με τις αλλαγές που συμβαίνουν στο Βυζάντιο, μετακινούνται στην ανάλογη θέση. Εάν δηλαδή χάνουν προνόμια, κάθονται χάμω ή αν κερδίζουν προνόμια, κάθονται πάνω στο θρανίο.

Μικροκαλλιεργητές

Γαιοκτήμονες

Βυζαντινός
στόλος

Βενετικός
στόλος

Ξένοι
μισθοφόροι

Ακρίτες
Βυζαντινοί
στρατιώτες

Πριν

Ακρίτες
Βυζαντινοί
στρατιώτες

Ξένοι μισθοφόροι

Μετά

Ξένοι μισθοφόροι

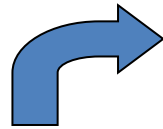
Ακρίτες
Βυζαντινοί
στρατιώτες

Παράδειγμα 11

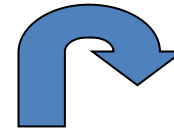

Οι μαθητές τοποθετούν σύμβολα στο κείμενο που διαβάζουν

- Συγκρίνετε με αυτά των συνεργατών σας.
- Πού συμφωνείτε, πού διαφωνείτε και γιατί;

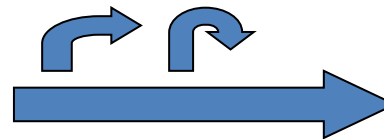
Σταδιακή
αλλαγή

Καμπή

συνέχεια

Συνέχεια με
μικρές
αλλαγές

Ιστορική σημαντικότητα

Ιστορική σημαντικότητα

Τα παιδιά:

- Να κατανοήσουν ότι ένα συγκεκριμένο γεγονός/ αλλαγή/ προσωπικότητα μπορεί να έχει διαφορετική σημαντικότητα σε σχέση με διαφορετικά θέματα, διαφορετικές χρονικές κλίμακες και διαφορετικά χρονικά/ χωρικά συγκείμενα.
- Να αντιληφθούν ότι η ιστορική σημαντικότητα μπορεί να αλλάζει ανάλογα με την σχέση ανάμεσα στα γεγονότα.

Παράδειγμα 12

Γιατί να νοιαζόμαστε για το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο;

<http://www.chemistrydaily.com/chemistry/upload/thumb/3/38/295px-Nagasakibomb.jpg>

<http://media-2.web.britannica.com/eb-media/49/71349-004-5D04A44D.jpg>

Κριτήρια αξιολόγησης της σημασίας

- 1. Προκάλεσε σημαντικές αλλαγές;**
- 2. Ποιους επηρέασε; Πόσους; Πώς; Πότε; Γιατί;**
- 3. Είχε αντίκτυπο, το οποίο διήρκεσε (χρονική κλίμακα μεγάλης διάρκειας);**
- 4. Άλλα κριτήρια;**

Ιστορική ενσυναίσθηση

Παράδειγμα 13

Η παιδική εργασία στην Κύπρο στις αρχές και τα μέσα του 20ου αιώνα

Λούκας Περικλέους

Αφόρμηση/Αφετηρία και Υλικό για δραστηριότητα:

σσ.165-187 από την έκδοση:

Συμβούλιο της Ευρώπης (2009). *Η χρήση πηγών για τη διδασκαλία και την εκμάθηση της Ιστορίας. Οι δραστηριότητες του Συμβουλίου της Ευρώπης στην Κύπρο*. Στρασβούργο: Συμβούλιο της Ευρώπης

Στόχοι

Οι μαθητές:

- να ανακρίνουν διάφορες πηγές που αναφέρονται στην παιδική εργασία στις αρχές και τα μέσα του 20ου αιώνα στην Κύπρο (*περιεχόμενο*).
- να αντιληφθούν ότι οι άνθρωποι στο παρελθόν έβλεπαν τον κόσμο διαφορετικά από ότι εμείς σήμερα και ότι πρακτικές που σήμερα φαίνονται παράξενες ή/και ηθικά λανθασμένες, στην εποχή τους ήταν αποδεκτές (*έννοιες δευτέρου επιπέδου- ιστορική ενσυναίθηση*).
- να αντιληφθούν ότι για να κατανοήσουμε τις πρακτικές του παρελθόντος πρέπει να γνωρίζουμε το ιστορικό συγκείμενο μέσα στο οποίο συνέβαιναν (*έννοιες δευτέρου επιπέδου- ιστορική ενσυναίθηση*).
- να τεκμηριώσουν με τη βοήθεια πηγών, και να παρουσιάσουν με επιχειρήματα τη θέση τους, όσον αφορά το φαινόμενο της παιδικής εργασίας στις αρχές και τα μέσα του 20ου αιώνα στην Κύπρο (*δεξιότητες-ικανότητες*).

Στις αρχές και τα μέσα του 20ου αιώνα πολλά παιδιά (συνήθως τα αγόρια) δούλευαν. Δεν πήγαιναν στο σχολείο.

Πολλά από αυτά τα παιδιά ξεκινούσαν να εργάζονται μόλις αποφοιτούσαν από το δημοτικό σχολείο. Δεν συνέχιζαν τη φοίτησή τους στο γυμνάσιο.

A.

- Ποια είναι η δική σας άποψη για αυτό το φαινόμενο; Συμφωνείτε ή διαφωνείτε; Γιατί;
- Πώς χαρακτηρίζετε τους γονείς αυτών των παιδιών;
- Πώς χαρακτηρίζετε την αγγλική διοίκηση της εποχής;

B.

1. Μελετούμε και ανακρίνουμε τις πηγές που ακολουθούν.

2. Συμπληρώνουμε ή αλλάζουμε -αν το κρίνουμε αναγκαίο- τις απαντήσεις μας.

(Όλες οι πηγές- εκτός από την Στ' - προέρχονται από το: Αντωνίου, Λ. (2004) Μικρά χέρια: Η συνεισφορά των παιδιών στα μεταλλεία της Κύπρου τον 20ο αιώνα, Λευκωσία: Κέντρο Μελέτης της Παιδικής Ηλικίας και Εφηβείας.)

Πηγή Α΄

Ένας πρώην εργάτης μεταλλείου περιγράφει την εμπειρία του ως εργάτης όταν ήταν παιδί

- Θεωρούσα το ότι δούλευα σε μεταλλείο μεγάλο κατόρθωμα για μένα επειδή μπορούσα να δουλέψω με ανθρώπους 5 και 10 χρόνια μεγαλύτερους από μένα...
- Εκείνη την εποχή έπρεπε να δουλέψεις για να συντηρήσεις τον εαυτό σου και την οικογένειά σου και για να μπορείς να αγοράζεις ρούχα.
- Ήταν ντροπή να είσαι ντυμένος με παλιά και σχισμένα ρούχα.
- Οι νέοι εκείνης της εποχής ήταν ντυμένοι καλά και έπρεπε να είμαι κι εγώ το ίδιο.

Πηγή Β´

Το επίτευγμα της εργασίας εκείνη την εποχή και το να βοηθά κάποιος τον εαυτό του και την οικογένειά του ήταν πολύ σημαντικό και όπως φαίνεται πολύ εντυπωσιακό για τα νεαρά αγόρια.

Αυτό το επίτευγμα έκανε τα αγόρια να νιώθουν σαν άντρες και όχι παιδιά. Ένιωθαν να μπαίνουν στο κόσμο των μεγάλων και να γίνονται αποδεκτά από τους μεγαλύτερους.

Πηγή Γ´

Πρώην εργάτης
μεταλλείου περιγράφει
την εμπειρία του όταν
ήταν παιδί-εργάτης :

«Ήταν μια περίοδος που
έπρεπε να θεωρούμε τους
εαυτούς μας ικανούς για
να δουλέψουν ώστε να
ζήσουμε, επειδή δεν
είχαμε τίποτα άλλο, ούτε
εκπαίδευση, ούτε τίποτα.
Πήγαμε μόνο δημοτικό
σχολείο».

Πηγή Δ´

Πρώην εργάτης
μεταλλείου
περιγράφει την
εμπειρία του όταν
ήταν παιδί-εργάτης :
«Αποφάσισα να έρθω
να δουλέψω επειδή
ήμασταν φτωχοί. Δεν
μπορούσαμε να τα
βγάλουμε πέρα στο
χωριό».

Πηγή Ε΄

- Ο αριθμός των ανήλικων παιδιών που εργάζονταν στα κυπριακά μεταλλεία δεν είναι εύκολο να καθοριστεί για διάφορους λόγους.
- Ένας από αυτούς είναι η απόκρυψη της πραγματικής τους ηλικίας.
- Οι έφηβοι δήλωναν ότι είναι 18 ετών (μεγαλύτεροι από την πραγματική τους ηλικία) ώστε να εξασφαλίσουν δουλειά στα μεταλλεία.
- Αυτό συνέβαινε γιατί ο βρετανικός νόμος απαγόρευε σε ανήλικους να εργάζονται.
- Γι' αυτό το λόγο οι έφηβοι πήγαιναν στις αρχές των χωριών τους (μουχτάρηδες) και έπαιρναν ένα έγγραφο που πιστοποιούσε ψευδώς ότι ήταν μεγαλύτεροι από την πραγματική τους ηλικία.

Πηγή Στ´

Το 1946 ο Κ. Μυριανθόπουλος γράφει για τα σχολεία της Κύπρου

- Στην Κύπρο υπάρχουν 413 σχολεία με 20261 μαθητές.
- Από αυτά 269 είναι Χριστιανικά σχολεία και 144 Μουσουλμανικά.
- Εκτός από το Παγκύπριο Γυμνάσιο, τις πέντε Ανώτερες Ελληνικές Σχολές και ένα Ανώτερο Μουσουλμανικό Σχολείο, όλα τα άλλα είναι Δημοτικά σχολεία.

Γ.

1. Ξαναφέρνουμε στο μυαλό τις αρχικές μας απαντήσεις.

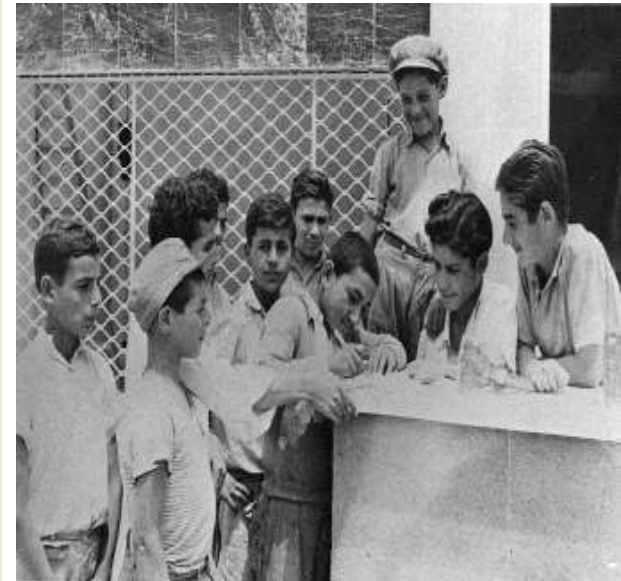
2. Αν το κρίνουμε αναγκαίο, αναθεωρούμε τις απαντήσεις μας.

Στις αρχές και τα μέσα του 20ου αιώνα πολλά παιδιά (συνήθως τα αγόρια) δούλευαν. Δεν πήγαιναν στο σχολείο.

Πολλά από αυτά τα παιδιά ξεκινούσαν να εργάζονται μόλις αποφοιτούσαν από το δημοτικό σχολείο. Δεν συνέχιζαν τη φοίτησή τους στο γυμνάσιο.

A.

- Ποια είναι η δική σας άποψη για αυτό το φαινόμενο; Συμφωνείτε ή διαφωνείτε; Γιατί;
- Πώς χαρακτηρίζετε τους γονείς αυτών των παιδιών;
- Πώς χαρακτηρίζετε την αγγλική διοίκηση της εποχής;

Ε.

- Αναθεωρήσατε τις απαντήσεις σας;
- Ναι ή όχι; Γιατί;
- Υπάρχει κάτι άλλο που θα θέλατε να γνωρίζετε για να έχετε πιο ολοκληρωμένη άποψη;
- Πού άραγε θα πρέπει να ερευνήσετε για να το μάθετε;
- Ποιες πηγές θα πρέπει να ανακρίνετε;

ΣΤ.

1. Διαβάζουμε το απόσπασμα που ακολουθεί.

2. Με βάση τα όσα έχουμε μάθει, ποια η άποψή μας για τα όσα αναφέρει η πηγή αυτή;

3. Θα μπορούσαν να γίνουν αλλαγές στο κείμενο;

Αν ναι, ποιες αλλαγές θα κάνατε;

Αν όχι, γιατί; Αιτιολογήστε;

«Στα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας η δομή της οικογένειας ήταν αυστηρά πατριαρχική (τότε δεν υπήρχε για τα παιδιά το πλεονέκτημα μιας υποφερτής μόρφωσης ή τεχνικής κατάρτισης)· ήταν η εποχή που «ο πατέρας ήξερε καλύτερα», γι' αυτό και πολλές φορές εκμεταλλευόταν τον κόπο των αρσενικών παιδιών για τις ανάγκες της οικογένειας, αλλά προπάντων για να εξασφαλιστεί η προίκα της κόρης».

Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού (1997), Ιστορία της Κύπρου: Μεσαιωνική- Νεότερη, σ. 202

Παράδειγμα 14

Διαθεματικότητα

Γιατί να μαθαίνουμε

για το

Χατζηγιωργάκη

Κορνέσιο;

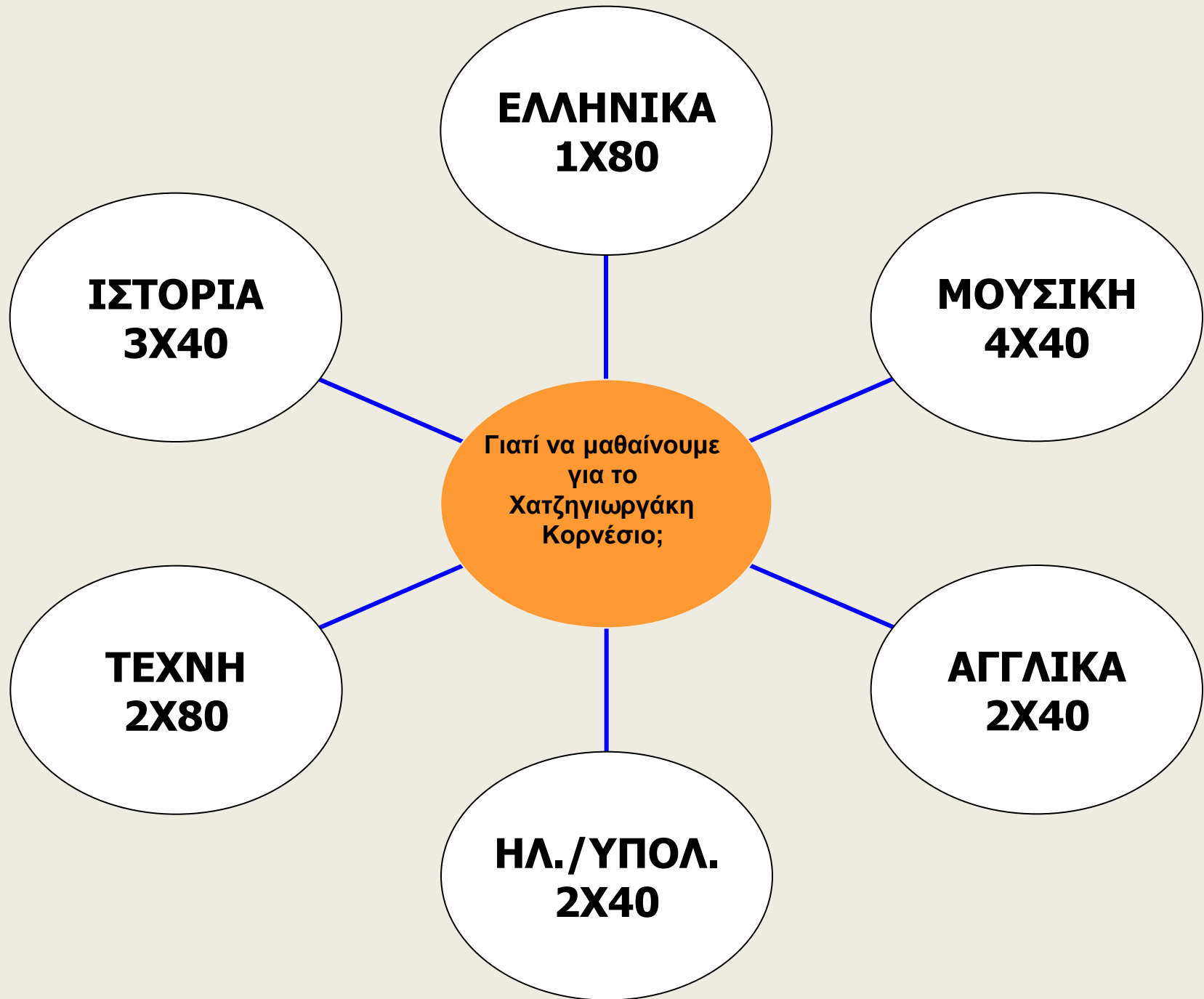
Στ' Τάξη

**Συνεργασία τεσσάρων μελών του διδακτικού προσωπικού
του Α' Δημοτικού Σχολείου Λατσιών**

1. Κλειώ Φλουρέντζου: Ιδέα – Συντονισμός – Παρουσίαση
σχετικού Εκπαιδευτικού Προγράμματος Μουσειακής Αγωγής
2. Ρεβέκκα Νικολαΐδου: Ιστορία-Ελληνικά – Αγγλικά – Τέχνη
3. Λίτσα Λάρκου: Ιστορία-Ελληνικά – Αγγλικά – Τέχνη
4. Θεοδώρα Κωνσταντίνου: Μουσική

Ιστορία Διδασκαλία ιστορικού πλαισίου

Ελληνικά Συγγραφή διαλόγων, βασισμένων στο ιστορικό πλαίσιο

Αγγλικά Μετάφραση αποσπασμάτων των διαλόγων στα αγγλικά (Δραστηριότητα Comenius)

Ηλ. Υπολ. Συγγραφή των διαλόγων

Τέχνη Προσωπογραφία Κορνέσιου (παστέλ)

Μουσική Σύνθεση δύο μουσικών κομματιών με στοιχεία από την παραδοσιακή μουσική αλλά και από τη Βυζαντινή μουσική.

Χρήσιμες ιστοσελίδες

- 1. Συμβούλιο της Ευρώπης και Διδασκαλία της Ιστορίας:**
http://www.coe.int/t/dg4/education/historyteaching/Cooperation%5CCyprus/CyprusIntro_en.asp
- 2. EUROCLIO, Ευρωπαϊκός Οργανισμός Εκπαιδευτικών Ιστορίας:**
<http://ac2010.euroclio.eu/>
- 3. International Society for History Didactics**
<http://www.historydidactics.org/>
- 4. Thinking History**
<http://www.thinkinghistory.co.uk/Index.html>

Αναφορές

Συμβούλιο της Ευρώπης (2001). Σύσταση Rec (2001) 15 του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη διδασκαλία της ιστορίας της Ευρώπης του 21ου αιώνα. Εγκρίθηκε από την Επιτροπή Υπουργών στις 31 Οκτωβρίου 2001.

- Αγγελάκος, Κ., & Κόκκινος, Γ. (επ.) (2004) *Η διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο & Η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση πηγών*, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Βώρος, Φ. Κ. (1993) *Η διδασκαλία της ιστορίας με αξιοποίηση της εικόνας*, Αθήνα: Παπαδήμας.
- Γουστέρης, Σ. (1998) *Η διδασκαλία της ιστορίας στο δημοτικό σχολείο Μια εμπειρική προσέγγιση από την πλευρά των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης*, Αθηνά: [Κυριακίδη Αφοί](#)
- Ζαχάρης, Δ. (2006) *Η ψυχολογία του Piaget και οι δυνατότητες εφαρμογής στη διδασκαλία της ιστορίας*. Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση.
- Κόκκινος, Γ. (2004) *Επιστήμη, Ιδεολογία, Ταυτότητα. Το μάθημα της Ιστορίας στον αστερισμό της υπερεθνικότητας και της παγκοσμιοποίησης*, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κόκκινος, Γ., & Νάκου Ε. (επ.) (2006) *Προσεγγίζοντας την ιστορική εκπαίδευση στις αρχές του 21ου αιώνα*, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Νάκου, Ειρ. (2000) *Τα παιδιά και η ιστορία Ιστορική σκέψη, γνώση και ερμηνεία*, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Νάκου, Ειρ. (2001) *Μουσεία: Εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός Από τη σκοπιά της θεωρίας του υλικού πολιτισμού, της μουσειολογίας και της μουσειοπαιδαγωγικής*, Αθήνα: Μεταίχμιο.

Βιβλιογραφία

- Ξωχέλλης, Π., Καψάλης. Α., Ανδρέου, Α., Ισχυρλιάδου. Α., Λουκίδου, Δ., Μπονίδης, Κ., Χατζησαββίδης, Σ. (1998) Η εικόνα του 'Άλλου' στα σχολικά εγχειρίδια γλωσσικής διδασκαλίας των βαλκανικών χωρών, Νέα Παιδεία, 59-88.
- Σκούρου, Τ. (1997). *Η Ιστορία και η Διδακτική της*. Λεμεσός: Έκδοση συγγραφέα.
- Ashby, R., & Lee, P. (1987). Children's concepts of empathy and understanding in history, in: C. Protal (Ed.), *The history curriculum for teachers*, London: The Falmer Press.
- Ashby, R., Lee P.J., and Shemilt D. (2005) Putting principles into practice: teaching and planning, in M.S. Donovan and J.D. Bransford (eds), *How Students Learn: history, mathematics and science in the classroom*, Washington DC: National Academy Press
- Barca, I. (2004) A View from Portugal: Research on Learning and Teaching History, G. Kokkinos and I. Nakou (eds), *Approaching History Education at the Beginning of the 21st century*, Athens: Metaixmio [in Greek]
- Barton, K. C. (1996) Narrative simplifications in elementary students' historical thinking, in J. Brophy (ed.), *Advances in research on teaching vol. 6: Teaching and learning history*, Greenwich: JAI Press.
- Barton, K. C. (1996) Narrative simplifications in elementary students' historical thinking, in J. Brophy (ed.), *Advances in research on teaching vol. 6: Teaching and learning history*, Greenwich: JAI Press.

Βιβλιογραφία

- Barton, K. C. (2006) 'Bossed around by the queen' Elementary students' understanding of individuals and institutions in history, in L.S. Levstik and K. C. Barton (eds), *Researching History Education: History, Method and Context*, New York and London: Routledge
- Bermudez, A. and Jaramillo, R. (2001) Development of Historical Explanation in Children, Adolescents and Adults, in A. Dickinson, P. Gordon and P.J. Lee (eds), *International review of history education, vol.3: raising standards in history education*, London, Woburn Press
- Booth, M. (1987) Ages and Concepts: A Critique of the Piagetian Approach to History Teaching, in: C. Protal (Ed.), *The history curriculum for teachers*, London: The Falmer Press.
- Bransford J.D, Brown A. L., and Cocking R.R. (eds) (2000) *How People Learn: Brain, Mind, Experience, and School*, Washington DC: National Academy Press.
- Cooper, H. (2007) *History 3- 11: a guide for teachers*, Oxford: David Fulton Publishers
- Davis O.L. Jr., Foster S. and Yeager E. (eds) (2001) *Historical empathy and perspective taking in social studies*, Boulder: Rowman and Littlefield.

Βιβλιογραφία

- Dickinson A.K. and Lee, P.J. (1978) Understanding and Research, in A.K. Dickinson and P.J. Lee (eds), *History Teaching and Historical Understanding*, Heinman Educational Books.
- Dickinson, A.K. and Lee, P.J. (1984) Making sense of history, in: A.K. Dickinson, P.J. Lee and P.J. Rogers (eds), *Learning History*, Heinman Educational Books.
- Dickinson, P. Gordon and P.J. Lee (eds), *International review of history education, vol.3: raising standards in history education*, London, Woburn Press
- Donovan, M.S. and Bransford, J.D. (2005) (eds), *How Students Learn: history, mathematics and science in the classroom*, Washington DC: National Academy Press.
- Donovan, M.S. and Bransford, J.D. (eds) (2005) *How Students Learn: history, mathematics and science in the classroom*, Washington DC: National Academy Press.
- Foster, J.S. (2006) Whose history? Portrayal of immigrant groups in US history textbooks, 1800- present, in: S.J. Foster and K.A. Crawford (eds) *What shall we tell the children? International Perspectives on school history textbooks*, Greenwich, CT: Information Age Publishing
- Hallam, N. R. (1967) Logical Thinking in History, *Educational Review* 19
- Kitson, and A. Pendry (eds), *Understanding history teaching*, London: Open University Press.
- Kourgiantakis, C. (2005) *Historical Thinking and Empathy of Primary and Secondary Students in History*, unpublished PhD thesis Department of Primary Education, Aegean University. [in Greek]

Βιβλιογραφία

- Lee, P. and Ashby, R. (2000) Progression in Historical Understanding among Students Ages 7- 14, in P. N. Stearns, P. Seixas and S. Wineburg (eds), *Knowing, Teaching and Learning History: National and International Perspectives*, New York and London: New York Press
- Lee, P. J. (2004) Historical literacy: theory and research, *International Journal of Historical Learning Teaching and Research*, 5(1).
- Lee, P. J. (2004) Historical literacy: theory and research, *International Journal of Historical Learning Teaching and Research*, 5(1).
- Lee, P., Dickinson A. and Ashby, R. (2001) Children's Ideas about Historical Explanation, in A.
- Lee, P.J. (1978) Explanation and understanding in history, in A.K. Dickinson and P.J. Lee (eds), *History Teaching and Historical Understanding*, Heinman Educational Books.
- Lee, P.J. (1992) "History in schools: aims, purposes and approaches. A reply to John White." In P.J. Lee, J. Slater, P.Walsh and J, White, *The Aims of School History: The National Curriculum and Beyond*, London: Tufnell Press.
- Lee, P.J. (2005) Putting Principles into Practice: Understanding History, in M.S. Donovan and J.D. Bransford (eds), *How Students Learn: history, mathematics and science in the classroom*, Washington DC: National Academy Press.
- Lee, P.J. (2007) From National Canon to Historical Literacy, in: M. Grever and S. Stuurman (eds), *Beyond the Canon: History in the Twenty- First Century*, Plagrave Macmillan

Βιβλιογραφία

- Lee, P.J. (2007) From National Canon to Historical Literacy, in: M. Grever and S. Stuurman (eds), *Beyond the Canon: History in the Twenty- First Century*, Plagrave Macmillan
- Lee, P.J. and Ashby, R. (2001) Empathy, perspective taking, and rational understanding, in: O.L. Davis Jr., S. Foster and E. Yeager (eds), *Historical empathy and perspective taking in social studies*, Boulder: Rowman and Littlefield.
- Lee, P.J. and Ashby, R. (2001) Empathy, perspective taking, and rational understanding, in: O.L. Davis Jr., S. Foster and E. Yeager (eds), *Historical empathy and perspective taking in social studies*, Boulder: Rowman and Littlefield.
- Lee, P.J. and Shemlit, D (2003) A scaffold not a cage: progression and progression models in history, *Teaching History*, 113, pp. 13-23
- Lévi-Strauss, C.(n.d.). *The View from Afar*. Available at: http://unescoeducation.blogspot.com/2008_06_01_archive.html [December 2009]
- Levstik, L. (2000) Articulating the silences: teachers' and adolescents' conceptions of historical significance, in P. Seixas, P. Stearns and S. Wineburg (eds) *Knowing, teaching and learning history*, New York: New York University Press.
- Levstik, L. (2001) Crossing the empty spaces, in O.L. Davis Jr., S. Foster and E. Yeager (eds), *Historical empathy and perspective taking in social studies*, Boulder: Rowman and Littlefield.
- Levstik, L. S. (2006) The relationship between historical response and narrative in a sixth- grade classroom, in L.S. Levstik and K. C. Barton (eds), *Researching History Education: History, Method and Context*, New York and London: Routledge

Βιβλιογραφία

- Oakeshott, M. (1983) *On history and other essays*, Oxford: Basil Blackwell.
- Peyrot, J. (2002) *Η διδασκαλία της ιστορίας στην Ευρώπη*, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Sebba, Judy (2000). Ιστορία για όλους: διδακτικές προτάσεις για το μάθημα της ιστορίας στο δημοτικό και στο γυμνάσιο. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Seixas, P. (1993) Popular film and young people's understanding of the history of Native American- White relations, *The History Teacher*, 26 (3), pp. 351- 270
- Shelmit, D. (1980) *History 13- 16 evaluation study*, Edinburgh: Holmes McDougall.
- Shemilt, D. (1984) Beauty and the philosopher: Empathy in history and classroom, in: A.K. Dickinson, P.J. Lee and P.J. Rogers (eds), *Learning History*, Heinman Educational Books.
- Shemilt, D. (2000) The caliph's coin: the currency of narrative frameworks in history teaching, in: P. Seixas, P. Stearns and S. Wineburg (eds), *Knowing, teaching and learning history*, New York: New York University Press.
- Steele, I. (1976) *Developments in History Education*, London: Open Books.
- Wertsch, J. and Rozin, M. (1998) The Russian Revolution: official and unofficial accounts, in: J.
- Voss and M. Carretero (eds) *Learning and reasoning in history: international review of history education volume 2*, London: Woburn Press.

Βιβλιογραφία

- Wertsch, J.V. and Penuel, R.P. (1998) Historical representations as mediated action: official history as a tool, in J. Voss and M. Carretero (eds): *Learning and reasoning in history: international review of history education volume 2*, London: Woburn Press.
- Wineburg, S. (2000) Making historical sense, in: P. Seixas, P. Stearns and S. Wineburg (eds) *Knowing, teaching and learning history*, New York: New York University Press.
- Wineburg, S. (2001) *Historical thinking and other unnatural acts*, Philadelphia: Temple University Press
- Wineburg, S. and Wilson, S. (2001) Models of wisdom in the teaching of history, in: S.
- Yeager, E. A. and Foster, S., J. (2001) The role of empathy in the development of historical understanding, in: O.L. Davis Jr., S. Foster and E. Yeager (eds), *Historical empathy and perspective taking in social studies*, Boulder: Rowman and Littlefield.